

НАШАТА ЗЕМЯ... В ДОГАНХИСАР

Разказ за действителни събития и лица

В памет на баща ми Вълчо Андреев Костов (Пандъров)

/12.08.1943– 29.03.2019 г./

Величка Георгиева-Пандърова

Всяка вечер, когато издоеше козите, дядо Вълчо присядаше на големия бял камък пред дървените стълби на къщата в Маджарово. Изваждаше торбичка с тютюн от пояса на кръста си. Завиваше в малка хартийка от вестник цигара и чакаше добитъка да си дойде от баира (планината). Баба Стана прецеждаше топлото мляко от бакърчето на големия чардак.

Изведнъж от ъгъла изскочи малкият му внук, обиколи край него като вихър и изтопурка нагоре по стълбите. След миг се чу силният ѝ глас:

– Бягай, бягай бе Въле, немой (недей) бърка в млякото, оти (защото) съм го подквасила!

Буйният малчуган събираше каймака с голяма дървена лъжица, купена от панаира в Малки Воден. Малкият Вълчо беше взел не само името му, но и много му приличаше – същите лазурносини очи, същите сребристи косици, падащи над веселото му лице, покривайки високото чело. Голяма усмивка огряваше детското му лице, идваща от доброто му сърце – винаги готов да помогне на всеки.

Докато обърне глава, да види какво става, малкият седна в скута му, сложи лявата си ръка на рамото му и каза :

– Казвай пак, казвай за нашата земя... в Доганхисар, еееей там – и посочи с пръстче на юг, към хълмовете на Чаталкая. Лицето му грееше, над горната устничка белееше бяло мустаче от вкусното мляко. Слушаше унесено разказа на стареца, забравил за всичко наоколо.

– Нашата земя, дядо, нашата... да знаеш... никъде по света като нея няма. Вземеш пръстта в шепа, а тя ухае. Най-хубаво мирише, където сеехме – черна, рохкава, мека. Хващаш я в шепа, а тя те гали. Толкова силна, че по две реколти в година жънем. На лозето е по-червена, по-твърда, но такава грозде ражда, дядо, едро и

благо (сладко) като смокиня. Виж, на бостана е повече жълта, има карпузи, има кауне (пъпеш), по-сладки от мед са.

Детето слушаше притихнало, с широко отворени очи, повдигаше вежди и с неспирно любопитство задаваше нови въпроси:

– Защо ѝ казват Горчивата чешма, дядо, водата ѝ горчива ли е? – на малките му бузки изскачаха две трапчинки.

– Водата ѝ, Въле, е лек за душата, жива вода от нея потича. Пиеш, пиеш, а тя ти рани лекува, тези, отвътре... там, до сърцето.

– Верно ли дядо? Искам да пийна и аз такава вода да опитам!

– Вярвай ми, Въле, точно така е!

– Видиш ли, имам какво да лекувам! – и бързо вдигна нависоко крачето си с ожулено коляно.

– На Горчивата чешма винаги имаше някой, идваха и хората, и животните. Дядо Митю Джанков всеки ден караше на водопой над 100 овце.

– Сто ли каза, дядо? – колко са много! – И започваше да брои на глас, като свиваше пръстчетата на ръцете си:

– Едно, две, три... девет, десет... о, много, много овце са били! Далеч ли е дядо, казваш: “Ще идем”, ще идем» – пък не ме водиш, и аз да видя нашата къща. Нашата къща, до Бялото море. Защо му казват Бяло море? Водата му бяла ли е?

Как детската главица измисляше толкова въпроси, на които старецът не можеше да отговори? Когато започваше да му разказва, една буца засядаше в гърлото му, секваше дъха му и едва преглъщаше, очите му се навлажняваха и той с мъка съдържаше сълзите си:

– Слушай, дядо...

Разказът му ги понасяше, сякаш с криле на сокол, над връх Белия Камен, на планината Китка, на запад към Малката река, над билото на планината Сустепе, над Габрувица. Извисяваше се през източния ѝ склон, край Перилата, където перат жените, където срещна първата си изгора – Стана, висока, напета мома. Завиваше през местността Бижурца, осеяна с цъфнали божури, през варовиковата кариера и варниците за печене на вар и тяхната Пандъртова колиба за подслон. Извиваше полека край голямата вятърна мелница (Абаджиевата), през нагиздените като огърлица воденици на Малката река, над чешмата Кузна, над селското хорище, където играеха хора на всеки празник. Издигаше се към блестящата камба-

нария на църквата “Света Богородица”, над българското училище «Св. св. Кирил и Методий» на два етажа, плавно кацаше там, под Бърцето, и се чуваше гласът му:

– “Там, под Бърцето, където на 9 септември 1913г. аз, Вълчо Костов Пандъров, стоях на позиция, заедно с дядо Митьо Саръкостов, сина му Вълчо, с Пейо Гърков, Георги Делиев, Ангел Пандъров, Кирю Педев, Стаю Педев, Яно Туков, Яно Делимавров, Митрю Аркумарев, Недялко Беделев, Стою Шопов, Стамо Мизамов, Митрю Цървенилов, Стамо Армутлиев и мерхамлийци. Водеше ни войводата Димитър Маджаров, който пристигна с малка чета от с. Мерхамли и с. Окуф. От България пристигна с чета и войводата Руси Славов. Селото се организирахме да се отбраняваме от турския аскер. Бяхме останали малко хора, тъй като всички млади хора от селото ги взеха войници в армията и ги пратиха на Сръбския фронт. Начело избрахме Ангел Карамитрев, Ивил Калоянов, Ангел Армутлиев, Петко Марков, всички от Доганхисар. Издаде се първата заповед, която гласеше: “Всички хора от трите околии Дедеагач, Гюмюрджина и Софлу да се подчиняват и изпълняват всички нареждания на установената власт.”

Така бе организирана охраната и отбраната на създадената Доганхисарска република и комуна. В общината стана среща между войводите и представителите на селото. Уточни се Маджаров да поеме охраната на границата по р. Марица, а Руси Славов да охранява границата с Гюмюрджина, където се намираше щабът на турците.

Ние, защитниците на Доганхисар, заехме позиция от Горната чешма, през Варатцата до чешмата Кючючка. Маджаров с четата си зае връх Варатца. Ангел Карамитрев беше в района на чешмата Кузна, стреляше от един клонат бадем. Петко Марков пък беше във вятърната мелница на Бърцето. Оръжието ни беше маузерови пушки, но имаше и български берданки. Някои имаха мартинки. Пленените пушки от Явер паша, през есента на 1912 г. при с. Мерхамли, бяха маузери. Пушките бяха сбирщина.

По обяд се зададоха – многоброен башибозук, повече от 2500 човека, събрани от Гюмюрджина и другаде. От местността Липовица се разделиха на групи, настъпваха от планината в откритата местност, изложена на нашия огън. Турците бързаха с прибежки след невъоръжен турчин с бели ръкави, искаха да се настанят в

коритото на Малката река, където вече щяха да бъдат неуязвими за нашия обстрел. Ангел Карамитрев и Ивил Калоянов дадоха сигнал за бой с единични изстрели. Посрещнахме ги със силен, залпов огън. Турците дадоха много жертви и избягаха обратно в гората. Пак се опитаха втори път, ние ги отблъснахме, не успяха.

Третият опит бяха в гъста, многочислена верига. Водеше ги турчин на бял кон. Препускаше с коня там, където веригата се огъваше, като викаше и крещеше. Падна от коня, прострелян от наш куршум. После турците пак се оттеглиха. Настана мъчителна тишина. Помислихме, че са се отказали и са се върнали назад. Но те използваша хитрост – като отпред не можеха да пробият, опитаха да ни заобиколят отстрани.

Като видя, че турците заобикалят Ангел, Петко Марков му стреля сигнално. Карамитрев разбра, изтегли се в селото, а после към Голямата река и балкана. Чухме честа стрелба в тила на четата на Маджаров. Четниците бързо напуснаха позицията си, с бягане се насочиха към Илжицките чешми, през средата на селото към Сустепе, до Бялата чешма. Разбрахме, че турците са обиколили по течението на реката, далеч от обсега на нашия огън, и се появиха в гръб. След изтеглянето на четата стана объркване в нашите редици по линията чешмата Кузна, Вятърната мелница и Бърцето. Със силен бяг турците преминаха откритото пространство и се скриха в коритото на Малката река, като се опитаха да ни обиколят отдясно.

Петко Марков продължаваше да стреля, за да даде възможност всички наши хора да отстъпят. Аз бях в окопите на вятърната мелница, чаках го до вратата. Той излезе от вратата и ми каза :

– Бягай! – И изчезна по улиците на селото.

Аз продължих по билото на Бърцето да бягам по посока на Кишкови гробища. Когато отстъпвахме, падна пронизана от случаен куршум баба Райковица до Мантарови лозя. Така си остана. Изядоха я кучетата (това не го каза на глас, само си спомни какво беше останало от клетата старица). Падна убит дядо Ангел Чикъров. А дядо Иван Петелчев, стар и сляп, революционен деец и общественик, неведнъж спасявал селото, останал с бабата си вкъщи, пада убит от удар с приклад на пушка, нанесен му от турчин след навлизане в селото. Падна на Бърцето 70-годишният дядо Митрю Саръкостов, четник от първата чета на Петко войвода. Загина с пушка в ръка, със смъртта на храбрите.“

Старецът вдигна трепереща ръка, избърса капките, стичащи се от високоят му чело, и погали русата главица на детето. В ушите си той «чуваше» пукота на пушките, свистенето на куршумите, взрива от единствената им ръчна бомба, направена от Стамо Челеков, хвърлена в коритото на реката, за да не ги обкръжат турците.

Пет часа продължи отбраната на Доганхисар. През това време цялото население – жени, деца и стари хора, се скриха в местностите Оршки дол, Сустепе и малка част в Косдере. Старата му родна къща, под Бърцето, до параклиса „Св. Григорий“, изгоря цялата, когато турците на 9 септември 1913 г. нападناха селото. Ограбваха къщите, откарваха добитъка и запалваха къща след къща, махала след махала, три дни поред. От местността Сустепе, заедно с други въоръжени защитници, гледаха големите огнени езици, виещи се от пожара. Почерняваха уличките една след друга, потъна в пепел китното българско село Доганхисар.

Заедно с къщата изгоря и се почерни сърцето му – първородният му син Коста – малко, златокосо ангелче, се загуби, не можа баща му да го намери... Колко време го търси и по планини, и по села.... Все надежда имаше, че го прегърне отново... Не го намери, но намери майка си, Мария, посечена от турския ятаган. Нямаше ги нейните осем братя – орли, да ѝ помогнат, и той, синът ѝ, не беше при нея, участваше в отбраната на Доганхисар.

Ето, минаха 35 години вече, а гледката изплува пред очите му толкова ясно, като че ли беше вчера. Милата му майчица лежеше на една страна, до едно пънарново дърво, а двете ѝ ръце държаха одеалцето на малкия му син, сякаш някой го бе изтръгнал от нейната прегръдка.

Кънтяха в главата му последните ѝ думи, извикани към снаха ѝ:

– Бягай, Стано, бягаааай! – Те спасили жена му Стана и тя успяла да избяга от турците.

Къде ли не търсиха малкия Коста, кого ли не питаха, от село на село ли не разпитваха... ден след ден, година след година... Остана само споменът за усмихнатото му личице, с две големи, дълбокосини очи, и меки косици, бели като памук....

– Я, сълза имаш? – учудено рече малкият Вълчо.

Думите на детето го върнаха обратно на белия камък, на който седяха.

– Защо плачеш, дядо? – втренчи очи, гледайки към него със събрани вежди.

– Така ти се е сторило, Въле, от вятъра е...

Момчето се надигна и с малката си ръчичка избърса сълзата на стареца, отронена от душата му.

– Но, дядо, виж, няма вятър – учуди се момчето, близна показалец и вдигна ръката си високо към небето: – Виж, нищо не духа?

– Е, Въле, значи тогава от времето ще е, сигур ще почва да вали!

**Камъкът пред къщата на Вълчо
Костов Пандъров в Маджарово**

Това „чул“ големият бял камък, пред дървените стълби на къщата в Маджарово, някъде към 1947 г. Какво ли още можеше да разкаже, само ако можеше...

Тогава дядо Вълчо вече бил изгубил надежда, че ще се намери изгубения си първороден син – Коста Вълчев Пандъров, дете на около 2 годинки. Дали някога ще се намери? Надявал се той, надявал се...

Дядо Вълчо до края на дните си не можа повече да види родната земя в Доган-

хисар, а малкият Вълчо никога не видя родната земя на дедите си.

Ако питате за камъка, той още си стои там, в Маджарово, пред къщата на дядо Вълчо, която сега е станала къща за гости “Старото гнездо”.

В Доганхисар, пред къщата на Коста Пандъров, под Бърцето, която е изгорена от турците, след 1913 г. също е имало голям камък (сведение от леля Теодора, сестра на дядо Андрея).

Камъкът от Доганхисар

Георги Делигеоргиев (1843-1909 г.), (баща на баща му Андрей) е един от първите ятаци на Капитан Петко войвода. Бил е овчар, при чиято кошара се е събирала и е бивакувала четата на Капитана. (От книгата на Борис Колев „Легендарният Капитан Петко войвода“.)

След пожара през 1913 г. Вълчо, жена му Стана и баща му Коста строят нова къща в Черкезова махала, най-новата махала в селото. Когато се връщат през 1941 г. в нея живеят други хора. И днес къщата си стои там, в Черкезова махала, близо до параклиса „Св. Атанас“ и Илинонче геран, в нея живее жена, която се казва Урсула.

За героите в разказа:

Георги Делиев (Делигеоргиев/ – роден в Доганхисар, участник в четата на Димитър Маджаров, починал на 1.01.1963 г. в с. Орешец.

Баща му – Андрей Делиев (Делигеоргиев) е бил убит от бой в затвора в Гюмюрджина (около 7 януари 1923 г. от книгата на Кирил Бакърджиев „Доганхисар – градец по чужди земи и брегове“, и спомени за родова памет от Христина Делиева).

Неговият дядо Геор-

Калина Делигеоргиева,
родена в Доганхисар,
починала през 1948 г.
в Маджарово

Стана Андреева Пандърова
(Делигеоргиева)

В началото на моето издирване тръгнах от думите на дядо ми – Андрея Вълчев Пандъров, (които бях запомнила като дете), че неговият праядо е вуйчо на Капитан Петко войвода. От смъртния акт на праядо Вълчо Костов Пандъров намерих името на майка му – Мария.

Родословното дърво на Калояновия род от Доганхисар

Мария Петкова Пандърова (Калоянова) е дъщеря на известния мюдюрин (представител на селото пред турските власти) Петко Калоянов, който е вуйчо на Капитан Петко войвода. За Калояновия род от Доганхисар има книга на Руска Делчева-Праскова и Стоян Георгиев Пандъров – “Истории на българския поробен народ в Беломорска Тракия”. В нея не е на-

писано нищо за Мария Калоянова, тъй като тя е убита през 1913 г., а издирването е правено около 1980 г., когато синът ѝ Вълчо вече бил починал, и не са открити наследници, които да разкажат. В архива в Хасково има оставено голямото родословно дърво на Калояновия род и копие от книгата на Руска Делчева.

Използвани са факти от книгата „Република Доганхисар – Градец. Защита и разгром“, Кирил Бакърджиев и Мария Бакърджиева.

Горчивата чешма, за която се говори в разказа

Пред паметника на Капитан Петко Войвода в село Доганхисар